

A HIVATÁSRENDI BERENDEZKEDÉS AZ EGYKORI NÉMETAUSZTRIÁBAN

ÍRTA:
HILSCHER REZSŐ

A hivatásrendiség alapján megszervezett állami és társadalmi berendezkedés kérdése ma még jobban foglalkoztatja a politikusokat és szakembereket, mint valaha. A gazdasági liberalizmus eszméin felépült rendszer alapjai mindenütt meginogtak. Hogy miért, azt sokféleképpen magyarázzák, mindenki úgy, ahogyan azt a maga egyoldalú szemszögéből látja, vagy látni akarja. A valóság azonban az, hogy a rendszer elfajulását az okozta, hogy mindenki a maga üdvét egyedül az anyagelviségnek való hódolásban, a mammonizmusban látta. A tőkének és a munkának annyi értéket megsemmisítő harca is ennek az anyagelviségnek a jegyében folyt és éppen ezért mindenütt, ahol a vezetők és a tömegek az egyoldalú materialista szemlélet nyűgétől fel tudtak szabadulni, szinte türelmetlenül keresik a módot és az eszközöket, amelyeknek segítségével a kivezető út megtalálható. Egyben mindnyájan egyetértenek, s ez az, hogy az erkölcsi erők uralmát kell az állami és társadalmi életben helyreállítani, s a gazdasági életet és mindazt, ami ezzel kapcsolatos, az eddigi öncélúságból társadalmi szolgálattá átminősíteni. Mindazok a változások, amelyek a világháború után az egyes állami és társadalmi szervezetekben bekövetkeztek, ennek a gondolatnak jegyében történtek, s ha a politikai szempontokat kikapcsoljuk, nagyjában egyazon rendszer keretében csoportosíthatók:

valamennyi, a gazdasági életben résztvevőnek, munkásnak és munkaadónak ezirányú tevékenységét társadalmi kötelességként szemléli. Ugyanabban a feladatkörben, egy cél érdekében dolgozni pedig csak az erők tudatos egybefogásával, együttműködésével, az egyéni önzés salakjától megtisztultan, erkölcsi felemelkedettségben lehet. Nem véletlen tehát, hogy az új rendszer, ha nem is mindig bevalottan, de mindig oda visszavezethetően, a kereszténység eszmevilágából indult ki, s a megoldásnak, a keresztülvitelnek módját is ehhez alkalmazkodóan igyekeztek megtalálni. Az organikus elmélet, a részeknek szerves, szolgálatszerű együttműködése - az egészért, a nagy egésznek boldogulása érdekében, Pál apostolnak a Korinthusbeliekhez írott első levele 12-ik részében foglaltakon nyugszik: „Mert amiképpen a test egy és sok tagja van, azonképpen az egy testnek tagjai, pedig noha sokan vannak, mind egy test, azonképpen a Krisztus is.” Természetesen, a megoldások módja változatos képet mutat, az erre törekvő államok valamennyije igyekezett azt a maga sajátos viszonyainak megfelelően alakítani. A sorban első volt: a fascizmus, amely „az autonóm szindikátusok alapján teremtette meg a termelésben résztvevők új világát” és a korporációs rendszerrel igyekezett megvalósítani a társadalmi békét. Szerinte „a közösség, amely a nemzeti államot alkotja, nem egyszerűen összessége a bizonyos időben, bizonyos

földterületen élő egyéneknek, hanem a generációk végtelen sorát magába foglaló organizmus”¹. Egészen aquinoi Szent Tamás-szerű megállapítás. Azután következett a nemzeti szocializmus, amely szerint: „a rendhez-tartozás a gazdasági formához való tartozást jelenti, amelyben hivatást teljesítő emberként állok. Ezért hivatásrendről szó sem lehet, hanem csupán a gazdasági életben résztvevők bizonyos rendi csoportjáról. A rendfelépítés: a test, – a test, lélek, szellem hármasságában. Ez gondoskodik az anyagi jólétről, biztosít kenyeret, szabályozza a munkaviszonyt, a munkásvédelmet, a szociális helyzetet. A rendi felépítés végső célja a gazdasági élet virágzása. A hármasságban a lélek és a szellem: a munkafront. A lélek érdekében folyó munka az embernek a nemzeti szocialista világnézeti nevelésével, míg a szellem érdekében folyó: az ember hivatásbeli továbbfejlődésével kapcsolatos.² A szociális kérdés nemzeti szocialista megoldási kísérlete is az erkölcsi erők teljes igénybevételével történik. Az embernek társadalmi értékét a nemzeti szocialista rendszerben az szabja meg, milyen erős benne az államhoz való hűség, és hogyan teljesíti a közösség érdekében hivatásbeli munkáját, amely az ember társadalmi becsületével függ össze s az ez ellen vétőt társadalmi becsületbírósság elé utalják. Németországban a tőkének és a munkának a közösség érdekében folyó, szolgálatszerű együttműködése az egyes üzemekben tevékenykedő bizalmi tanácsok által is előmozdított üzemi munkaközösség révén valósul meg. Sorrendben a harmadik megoldás⁴: a portugáliai, amely erős összevegyítése az olasz korporációs rendszernek, valamint a Rerum Novarum ... és a Quadragesimo Anno ... bekezdésű pápai enciklikákban kifejtett rendszernek.³ Ezt követte az azóta megszűnt Német-Ausztriában megkezdett hivatásrendi állami és társadalmi berendezkedés, amely, mint életrehívói hangsúlyozni szerették, egészen az említett két pápai enciklikában megrajzolt rendszer megvalósítása kívánt volna lenni. Igen érdekes kísérlet, amelynek mikénti keresztülviteléről a magyar közönség csak kevéssé tájékozott. Véljük, tanulságos lesz, ha a megkezdett szervezeti felépítést nagy vonásokban ismertetjük. A hivatásrendi állami és társadalmi berendezkedés kérdése már az enciklikák kibocsájtása előtt való évtizedekben is foglalkoztatta azokat, akik a szociális kérdés megoldatlansága miatt aggódva nézték a viszonyok alakulását. Közülök a legnagyobb volt Wilhelm Emmanuel Ketteler mainzi püspök, aki már az 1860-as években egész határozottsággal tört lándzsát a megszűnt céhrendszernek moderni-

zált formában való visszaállításáért. Megállapította ugyan a céhrendszer hibáit, amelyek közül külön kiemelte a lustaságot, az áruk megdrágításával és rossz minőségével kapcsolatos visszaéléseket, de hangsúlyozta, hogy maga az elv helyes volt, a rendszer nem eltörölni, hanem erkölcsi alapra kellett volna helyezni. Azt írja Ketteler püspök, hogy „ha a munkaadók és munkások keresztényekként, a kereszténység szellemében fognak tömörülni és együttműködni, a tagokat összefogó kötelék magasabb, szellemibb és szentebb lesz s a Lélek ereje, amely bennük munkál, a formai alakulás bensőséges, eleven testületét fogja kialakítani. Élő organizmussá lesz az, amelynek megvan a maga sajátos benső életelve, szemben a modern liberalizmusnak az embereket mechanikusan, csupán a hasznossági elv alapján összefogó testületeivel.¹ De jóval Ketteler előtt is hangzottak el a hivatásrendiség megvalósítása érdekében megnyilatkozások, így pl. Freiherr von Stein az 1800-as évek elején vetette már fel a gazdasági önigazgatást ellátó autonóm korporációk gondolatát. Hasonló nézeteket hirdet „Waldstein gróf” álnév alatt, az 1850 évben kiadott munkájában² Josef Radowitz porosz tábornok is. Összehasonlíttja a hivatásrendi alapon berendezkedett államban a rendi képviseletet a választás alapján létrejött képviselettel és azt mondja, hogy az előbbi a népeletnek valamennyi meglévő pozitív elemét juttatja jogaihoz és szabadságához, míg az utóbbi: csupán a mechanikus kormányzás lehetőségeit adja. Az előbbi a jogoknak, az utóbbi a véleményeknek képviselete. A két pápai enciklika közül a Quadragesimo Anno... bekezdésű már gyakorlati kísérletre is (meg nem nevezetten, de határozottan az olasz példára) hivatkozik, s ez már egészen nagyvonalúan rajzolja meg a hivatásrendi berendezettség részleteit. „A rendi testületek ugyanannak a szakmának, vagy foglalkozásnak munkaadó és munkásszervezeti képviselőiből tevődnek össze. Ezek mint valóságos és sajátos állami szervek, vagy intézmények, a szakszervezetek fölött állanak, s közös ügyekben egyezkednek, határoznak. A tőke és a munka kölcsönös érintkezéseit szabályozzák, az igazságosság legszigorúbb mértékével és a keresztény szeretet segítségével. Világos, hogy az ilyen testületekben a legerősebb hangsúly az *egész foglalkozási ág közös ügyein* lesz. Már pedig egyik legfontosabb közös ügyük az egyes ágaknak, hogy minél gyümölcsözőbben szolgálják az egész népek javát. Mindkét pápai enciklika nagykiterjedésű tudományos irodalmat termelt ki. Külön folyóiratokat is alapítottak az eszme propagálására.³ Kész, egységes terveket is dolgoztak ki többen a

¹ Edgár L. R. Rossen: Der Fascismus und seine Staatsidee. Berlin, 1933.

² Robert Ley: Vom Wesen des ständischen Aufbaues. München, 1933.

³ Mihelics Vid: Az Új Portugália. Budapest, 1938.

¹ Die Arbeiterfrage. Mainz, 1864.

² Gespräche der Gegenwart über Staat und Kirche.

³ Courier de Genève, Soziale Revue, Blätter für ständischen Aufbau stb.

gyakorlati megvalósítás megkönnyítésére. „A korporatív eszme – írja P. Bernhardt Willenbring¹ – abból a megfontolásból származik, hogy az emberi együttélés az élő emberi testhez, olyan organizmushoz hasonlít, amelyben az egyes emberi csoportok a saját és más emberi csoportok jóléte érdekében dolgoznak, mint az emberi test egyes tagjai egymással, az egész test jóléte érdekében. A hivatásrend tehát megszervezett és közjogi összefoglalása azoknak az embereknek, akik közös, társadalmi értelemben fontos teljesítmények megvalósítása érdekében csoportosulnak. A modern társadalomnak hivatásrendi újjászervezése egyáltalán nem tekinthető a középkori uralmi-rendi szervezet másolatának.” Nell-Breuning² szerint a hivatásrend minden hivatáshoz tartozót magába foglal, miként a község az összes községbenlakót; a hivatásbeli fensőbbség hatalma kötelező minden alája tartozóra, miként a község fensőbbsege a községbenlakókra. A hivatásrend a maga területén az öngazgatás jogával rendelkezik, miként a községi közigazgatás; de nem az állam által átruházott hatáskörben, bár az állami egészhez való mellérendeltség, illetve alárendeltség színe alatt. A hivatásrend nem tetőszervezete, valamely gazdaságpolitikai, vagy valamely munkapiacpolitikai érdekképviselőnek, mert feladata a hivatásrendhez tartozók közreműködésével az egész nép javát a lehető legeredményesebben szolgálni. Amikor a hivatásrendi szervezet eszmei kialakításáról beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk Pesch Henrik jezsuita atyáról, akinek a *Lehrbuch der Nationalökonomie* c. könyve a hivatásrend szerint kialakuló társadalom bibliája lehet. Pesch a szolidarizmusnak rendszeralkotó elvét az általános emberi, a családi, az államtagok és a hivatásrendhez tartozók szolidaritásában látja. Bernhardt Ottó, az egykori német keresztény-nemzeti szakszervezetek szociálpolitikusa írja:³ „A hivatásrendi csoportosulás az önkéntes együttműködés, a közösségi szellem és a kölcsönös egymásrautaltság tudatán nyugszik és éppen ezért hatalmas nevelőmunka és a lelkeség gyökeres megváltozása szükséges ahhoz, hogy a hivatásrendi szervezet valóban tökéletes eredményt mutathasson fel”. A „*Blätter für ständischen Aufbau*” egyik 1920 évi számában „*Stand und Klasse*” cím alatt a szerző neve nélkül megjelent tanulmány kifejti, hogy ahol a társadalom valamelyik rendjéről beszélünk, ott mindig valamely közjogi állapotot kell érteni, szemben az osztállyal, amely csupán a tulajdoni és jövedelmi viszonyok szerint való tagozódást kívánja feltüntetni. A mai időköt jellemzi, hogy a társadalom az eddigi atomizálódás helyébe közös-

ségkialakító, közjogi szervezeteket kíván létesíteni, amelyek az agyonbürokratizált, centrális állami mindenhatóság helyett az öngazgatás jegyében munkálkodnak. A modern hivatásrendi állam első kísérletének Német-Ausztriának 1934 május 1-én kelt új alkotmánya alapján történt átalakulását szokták tekinteni. Az alkotmány szerint Német-Ausztria szövetségi állam. Ennek legfőbb végrehajtó szervei: a szövetségi elnök, a kormány, a miniszterek, a számvevőség elnöke, az országos kormányok és Wien polgármestere.

A hivatásrendiség alapján felépült alkotmány értelmében minden állampolgár a törvény előtt egyenlő; a nők a férfikkal egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel bírnak; amennyiben külön törvények másként nem intézkednek, a közhivatalnokság minden országhű polgárnak egyformán nyitva áll; az egyén szabadsága biztosítva van; mindenki jogosult gondolatait szó, írás, nyomda, kép, vagy egyéb úton a törvény határában belül, szabadon terjeszteni. Mindenki teljes vallás- és lelkiismereti szabadságot élvez. Az egyes hivatásokhoz tartozókat a közjogi hatáskörrel bíró, az öngazgatás jegyében működő hivatásrendi testületek foglalják magukba és ezek gondoskodnak a maguk munkája keretében a hivatásra való képzésnek és a hivatás gyakorlásának biztosításáról. A tulajdon sérthetetlen, a kisajátítás eseteinek kivételével. A Szövetség (az államszövetség) hatáskörébe tartozik a törvényhozás és a végrehajtás általában, amennyiben a törvények nem utalják azt az öngazgatási testületek hatáskörébe. A Szövetség feladata a munkásvédelmi törvényhozás is. A szövetségi törvényhozás szervei: az államtanács, a szövetségi kultúratanács, a szövetségi gazdasági tanács, az országok tanácsa és a szövetségi gyűlés. A törvényt a szövetségi gyűlés határozza el, az előbbi szervek csak előkészítő szereppel bírnak. A legalább 40 és legfeljebb 50 tagból álló államtanács tagjait a szövetségi elnök nevezi ki tíz év tartamára, érdemes, jellemes polgárokból, akik eddigi munkájukkal tanújelét adták képességeiknek. A szövetségi kultúratanácsnak legalább 30 és legfeljebb 40 tagja van, akik a törvény által elismert egyházak, az iskola-, a nevelésügy és népművelésügy, a tudomány és a művészet képviselői közül sorozódnak. A kiküldés részleteit külön törvény szabályozta. Feltétel volt: a nemzethűség és a betöltött 26-ik életév. A szövetségi gazdasági tanács legalább 70 és legfeljebb 80 tagból állott, akiket a hivatásrendi testületek küldöttek ki, a legalább 26 évet betöltött tagjaik sorából. A hivatásrendi testületi tagozódást a szövetségi állam alkotmánya a következőképpen állapította meg: 1. a mező- és erdőgazdaság, 2. a nagyipar és a bányászat, 3. a kézműipar, 4. a kereskedelem és közlekedés, 5. a pénz-, hitel- és biztosításügy, 6. a szabad hivatások és 7. a közszolgálathoz tartozók testületei. A szövetségi gazdasági tanácsba való

¹ Berufstandische Wirtschaft nach QuadragesimoAnno... München, 1933.

² Stimmen der Zeit. 1931 okt.

³ Wege der berufstandischen Ordnung in deutschen Landern. Köln, 1932.

kiküldésnél mindegyik hivatásrendi testület önálló és nem önálló tagjainak száma arányában küldötte ki megbízottait úgy, hogy egy-egy testület legalább 3 képviselővel bírjon ott. Az országok tanácsába mindegyik ország az országos vezetőt (Landeshauptmann) és az ország kormányának pénzügyi vezetését végző tagját küldötte ki. A szövetségi államhoz tartozó országok ill. város: az egykori Nyugat-Magyarország, Karinthia, Alsó-Ausztria, Felső-Ausztria, Salzburg, Steierország, Tirol, Vorarlberg és Wien voltak. A szövetségi gyűlés az államtanácsból kiküldött 20, a szövetségi kultúratanácsból kiküldött 10, a szövetségi gazdasági tanácsból kiküldött 20 tagból és az országok tanácsának 9 tagjából állott. Az államtanács, a szövetségi kultúratanács, a szövetségi gazdasági tanács és az országok tanácsának teljes együttese alkotta a szövetségi nagygyűlést (Bundesversammlung), amelynek hatásköre volt a szövetségi elnök megválasztása, a háború feletti határozathozatal és a még hozandó törvények által rábizott egyéb teendő. Elnöke: a szövetségi gyűlés (Bundestag) elnöke. Az államtanács elnökét a szövetségi elnök nevezte ki. A szövetségi kultúratanács és szövetségi gazdasági tanács az elnökeiket saját kebelükből választották. Ha a szövetségi kormány valamely, a szövetségi gyűlés által elutasított törvényjavaslatra nézve a nép megkérdezését szükségesnek tartotta, népszavazást kellett elrendelni, amelyben a 24 évet betöltött polgárok vehettek részt. A Szövetség elnökét a szövetségi állam területén lévő községek polgármesterei választották, a szövetségi gyűlés hármas jelölése alapján, két évi időtartamra. Feltétel volt nála a betöltött 35-ik életév. A Szövetséghez tartozó országok, a maguk hatáskörébe tartozó törvényeket az országos gyűlésben (Landtag) hozták. E gyűlés tagjai az elismert egyházak, iskola-, nevelésügy, népművelésügyi intézmények, a tudomány és művészet képviselői, valamint az ország területén működő hivatásrendi testületek képviselői voltak. A szövetségi kancellárt és a kormány tagjait a szövetségi elnök nevezte ki, az utóbbiakat az előbbi javaslatára. Láthatjuk az előadottakból, hogy az alkotmány szerint a törvényelőkészítő szervek közül a szövetségi gazdasági tanács teljesen a hét hivatásrendi testület kiküldötteiből állott, míg magának a törvényhozó szervnek: a szövetségi gyűlésnek 59 tagja közül 20 tartozott ezekhez. A szövetségi nagygyűlésben a 70-80 tagból álló hivatásrendi testületi gazdasági tanács meglehetősen erős képviselt. Ugyancsak azonos arányú képviselőjük volt a hivatásrendi testületeknek a községi képviselőtestületekben is, a törvényesen elismert egyházak, iskolai, nevelési és népművelési intézmények, valamint a tudomány és a művészet kiküldöttjei mellett. A törvényelőkészítési eljárásnál a szövetségi kultúratanács a törvényekről kulturális, a szövetségi gazdasági tanács pedig gazdasági és szociális vonatkozásban adott véleményt.

Meg kell jegyezni, hogy a szövetségi kultúratanácsot úgy tekintették az új Német-Ausztriában, mint a kulturális hivatásrend képviselőjét. Általában az a felfogás érvényesült, hogy amikor gazdasági érdekekről folyik a vita, ott feltétlenül figyelembe kell venni egyidejűleg a kulturális érdekeket is és viszont, tehát fontos, hogy az egyik érdekkörbe tartozó kérdésről a másik érdekkörbe tartozó hivatalos képviselő is mindig mondjon véleményt. A szövetségi kultúratanács a maga érdekkörében igen széles területet fogott át, amennyiben, az alkotmány intézkedése alapján, tagjai között az érdekelt szülőknek is helyet kellett biztosítani. Így kapcsolódott bele az alkotmányba a család is. Az alkotmányban erősen kidomborodott az autoritatív, a parancsuralmi jelleg. Ez azért szembeeső tény, mert a hivatásrendi alapon felépített állami és társadalmi szervezet tekintetében, miként a pápai enciklikák szellemében, mindenütt a keresztény demokrácia gondolata érvényesül, egyben az állami totalitás tagadása. Az enciklikák a természetjogot az államhatalom jogai fölé helyezik. Így például szerintük: „az államnak nem szabad a magánosok tulajdonát túlmértékben megadóztatniuk, mert ezáltal ezek tönkremennek. A természetes magántulajdonjognak és az öröklési jognak mindig sértetlenül fenn kell maradnia, mert az államnak nincs joga azt elvenni, hiszen az ember előbb volt, mint az állam. A magántulajdonjogot nem az állami, hanem a természetjog adja az egyeseknek. Tehát az államhatalom nem törölheti azt el, hanem csak szabályozhatja és a közjog érdekeivel összeegyeztetheti, stb.” Tárgyunk szerint minket most legjobban az érdekel, miként kísérelték meg az egyes hivatásrendi testületek felépítését és hogyan alakították ki azok munkásságát. Minden egyes hivatásrendi testület felépítését és tevékenységét a szövetségi gyűlés: törvényben, illetve az illetékes miniszter: rendeletben szabályozta. Kétféle megoldással találkozunk. Az egyik, mint például a mező- és erdőgazdaság hivatásrendi testületénél látjuk egy-egy nagy szervezetben foglalja össze a munkaadókat és munkásokat, bár ezen belül külön-külön munkaadó- és munkáscsoportokat is létesített. A másik megoldási mód az volt, mikor a munkaadók, például a nagyipari munkaadók, vagy a kézműiparosok a munkásoktól külön testületben tömörítették és a szakszervezeti mozgalom keretében szervezték munkássággal való együttműködés vagy a szakszervezeti szövetség állásfoglalásnak egyszerű kikérésében, vagy pedig az ú. n. hivatásrendi paritásos bizottságok útján valósult meg. Nem térhetünk ki a nagyrésztben csonka, hiányos hivatásrendi főcsoportok valamennyijének részletes ismertetésére, elég, ha a kétféle megoldással létrehozott főcsoportok típusait mutatjuk be. Az első megoldási módon valósult meg a mező- és erdőgazdaság hivatásrendi testülete, amely az 1935 július 13-án kelt törvény alapján 3 csoportot foglalt

magában: 1. a mező- és erdőgazdaság terén önállóan; 2. családtagként; 3. munkásként tevékenykedőket, önállóknak tekintették azokat, akik legalább két hektár saját tulajdonú földterületen a maguk számájára gazdálkodtak; nem érvényesült ez a minimum a szőlőbirtokosoknál, kertészeknél, ha azok főhivatás-szerűen folytatták a szőlő-, gyümölcs-, vagy kertgazdaságot. A kormányt felhatalmazta a törvény, hogy két hektárnál kisebb földterülettel bírót is felvételtesen önálló gazdálkodókként. Ebbe a kategóriába tartoztak földtulajdon, illetve bérlet nélkül is a tehenészettel, a baromfityenésztéssel foglalkozók, valamint a halászok is. Hivatást gyakorló családtagoknak tekintették azokat, akik az önálló gazdálkodókkal egy háztartásban éltek és üzemükben készpénzdíjazás nélkül dolgoztak, ha egyébként más hivatásrendhez nem tartoztak. Munkásnak minősítette a törvény azokat, akik az önálló gazdálkodóknál munkaviszony alapján dolgoztak. Német-Ausztria minden országában és Wien városban is országos parasztszövetség (Landesbauernbund) alakult, mint a mező- és erdőgazdaságban foglalkozók hivatásrendi testülete. Az országos parasztszövetség a mező- és erdőgazdaság ügyeiben, illetékességi területén közjogi szervezetként, az öngazgatás jegyében intézkedett. Az országos parasztszövetség feladatát keresetény, hazafias és szociális szellemben tartozott teljesíteni, minden pártpolitikai tevékenység mellőzésével. Az országos parasztszövetség feladatai voltak: 1. a mező- és erdőgazdasági hivatási rend érdekeinek előmozdítása és képviselése; 2. a hivatásrend tekintélyének megőrzése és a paraszti szokások ápolása; 3. a hivatásrend kebelén belül az összetartozás érzésének előmozdítása; 4. a rendi tudat erősítése; 5. a hivatásrendi utánpótlás erkölcsi, állampolgári és szakismereti nevelése; 6. a közjogi és egyéb testületekbe és intézményekhez képviselő kiküldése; 7. a munkaviszonyok szabályozásánál közreműködés és a munkásvédelmi rendszabályok előmozdítása; 8. a hatóságok és a közjogi testületek számára jelentések, vélemények, javaslatok készítése; 9. a hivatásrend érdekét szolgáló berendezkedések létesítése és igazgatása; 10. a hivatáshoz tartozók számára jogi felvilágosítás adása és tényleges segély nyújtása. Az országos parasztszövetségek szervei: az országos, a kerületi és a helyi paraszttanács voltak. Az országos paraszttanács tagjai: az országos parasztvezér (Landesbauernführer), ennek helyettesei, valamint a kerületi paraszttanácsok kiküldöttei, akik közül legalább egynegyed résznek a munkások köréhez kell tartoznia. A kerületi paraszttanácsok hatásköre egy vagy több kerületi bíróság területére terjedt ki. A tagokat a helyi paraszttanácsok választották, itt is legalább egynegyed részben a munkások soraiból. A kerületi paraszttanácsok kötelezései illetékességi területükön belül a mező- és erdőgazdaság érdekeinek védelme,

és az országos paraszttanács által rájuk bízott feladatok teljesítése. A helyi paraszttanácsok hatásköre egy vagy több község területét érintette, tagjaikat az országos parasztszövetség választójoggal bíró helyi tagjai választották. Ezek képviselték a hivatásrend helyi érdekeit és végezték az országos parasztszövetségtől rájuk bízott teendőket. Az országos parasztszövetséghez tartozó önálló gazdálkodók, a mező- és erdőgazdaságban tevékenykedő családtagokkal együtt, az országos parasztszövetségen belül külön jogi személyiséggel és közjogi hatáskörrel bíró csoportot alkottak, Bauernschaft néven, azzal a feladattal, hogy az önállóan tevékenykedők érdekeit az országos parasztszövetségen belül külön is képviseljék, a munkaviszonyok szabályozásánál és a munkaviszonyokból előálló viták kiegyenlítésénél közreműködjenek. Az országos parasztszövetségen belül tömörült mező- és erdőgazdasági munkásokat szintén külön közjogi jellegű csoport (Landarbeiterschaft) foglalta össze. E csoport feladata volt, hogy az országos parasztszövetség életében a munkások érdekeit képviselje, a közjogi és közigazgatási testületekbe az országos parasztszövetséget képviselő munkástagokat kiküldje, a munkaviszonyok szabályozásánál és a munkaviszályok kiegyenlítésénél résztvegyen, a munkások és alkalmazottak, valamint családtagjaik számára gazdasági és szociális intézményeket létesítsen, illetve ez intézmények munkájában résztvegyen, a mező- és erdőgazdaság utánpótlásának hivatásbeli kiképzésére, szellemi és testi nevelésére szolgáló intézményeket létesítsen és ezek munkájában közreműködjenek, valamint a munkások és alkalmazottak jogi védelmét is biztosítsa.

A kollektív szerződéseket az országos parasztszövetségek Bauernschaft és Landarbeiterschaft csoportjai kötötték meg egymással. A kollektív szerződések hatálya kiterjedt valamennyi munkásra és munkaadóra, akik a szerződés területi és szakmai hatáskörébe tartoztak, tekintet nélkül, tagjai voltak-e az országos parasztszövetségnek, vagy nem. Az országos parasztszövetségbe való belépésre mindenki jelentkezhetett, de a felvétel tekintetében, a munkaadó, illetve munkaadók családtagjainak vonatkozásában a szövetség Bauernschaft, – munkások kérelme esetében a Landarbeiterschaft csoportja döntött. Az országos parasztszövetségnek jogában állott igazgatási kiadásaira, valamint az általa fenntartott intézmények költségeire tagjaitól járulékokat szedni. A munkások terhére csak a Landarbeiterschaft csoport hozzájárulásával lehetett járulékokat kivetni és az így befolyt összegeket csak a munkáscsoport rendelkezése alapján lehetett felhasználni. Az országos parasztszövetségek maguk készítették el alapszabályaikat és ügyrendjüket, amelyeket az országos kormányának kellett jóváhagynia. Az országos parasztszövetségek adminisztrációs feladatairól a mezőgazdasági kamarák gondoskodtak. E kamarák

közjogi testületek voltak, hatáskörükbe tartozott a mező- és erdőgazdasági hivatásrend érdekét szolgáló intézkedések megtétele, a szükséges berendezések létesítése, irányítása, a munkaközvetítés és a munkafelügyelet ellátása, a hatóság elé javaslatok, vélemények készítése, a különböző testületekbe képviselők kiküldése, a hivatásrendhez tartozóknak gazdasági, technikai, jogi és szociálpolitikai kérdésekben tanácsadása, azoknak a hatóságok előtt gazdasági, adó- és illetékügyekben való képviselése, a munkaviszályból származó viták kiegyenlítésére szolgáló szervek létesítése, a mező- és erdőgazdaság területén fennálló jogszokások kérdésében bizonyítványok kiadása. Átruházott hatáskörben tartoztak az állami igazgatás feladatait is ellátni, amennyiben ezt törvények, vagy rendeletek így rendelték. A mezőgazdasági kamarák hatásköre az egész ország területére kiterjedt, a törvény azonban megengedte – szükség esetén – kerületi kamarák létesítését is. A mezőgazdasági kamara tagjait az országos paraszttanácsok öt évre választották és pedig a munkaadó tagokat a gazdálkodó-, a munkás tagokat a munkáscsoport javaslatára. A tagok közül legalább egynegyed résznek a munkásokhoz kellett tartoznia. A mezőgazdasági kamara fenntartási költségeit a földadó pótlékolása útján és a nem földbirtokos tagoktól egyéb alapon szedett járulékok alkották. A munkások által fizetett járulékokat az illetékes szociális biztosítást ellátó szerv szedte be és fizette be a kamara pénztárába. A kamarák fenntartásához hozzájárulást teljesítettek az egyes országok és maga a szövetségi állam is. A mezőgazdasági kamarák az illetékes ország kormányának ellenőrzése alá tartoztak, maguk választották elnöküket és ennek helyetteseit, mely utóbbiak közül az egyiknek munkások közül kellett kikerülnie. A mező- és erdőgazdasági hivatásrendnek az egész állam területét összefogó központi szerve a birodalmi parasztszövetség (Reichsbauernbund), amelynek székhelye Bécsben volt. Ennek szerveként működött a birodalmi paraszttanács, amelynek tagjai voltak az országos paraszttanácsok vezetői és helyettesei, a mezőgazdasági kamarák elnökei, és a mezőgazdasági kamarák által választott három munkás megbízott, az Osztrák Mezőgazdasági Szövetkezetek Általános Szövetségének vezetője és a mezőgazdasági kamarák munkaadó tagjai által saját körükből választott önálló gazdálkodó. A mező- és erdőgazdasági hivatásrendi testület felépítésénél szembevetendő, hogy annak tevékenységében a paritás elve nem érvényesül és a munkások közreműködése meglehetősen háttérbe szorul a testület, illetve annak szervei irányításánál. A megoldásnak ez a módja nem elégítette ki a mezőgazdasági munkásságot; a hivatásrendi testületen belül nem látta jogainak teljes elismerését, amelynek főfeladata az osztrák hivatásrendi állam egyik szakemberének, Johannes Messnernek fogalmazásában az, hogy az egy hivatáshoz tartozók

közösségében a közösségi gondolatot ismét átél és tudatos valósággá tegye.¹

1934 évi december 31-én jelent meg az Osztrák Gyáripari Szövetség szervezetére vonatkozó miniszteri rendelet. Ez a szövetség illetékességi terület és szakmák szerint tagozódott. Az előbbi vonatkozásban Bécs városban és az egyes országokban külön-külön városi, illetve országos szövetség alakult. Szakma szerint szakszövetségek létesültek, melyeknek központja Bécsben volt. Az Osztrák Gyáripari Szövetség közjogi hatáskörrel rendelkezett. Teendői: a gyáriparban és a bányászatban a kollektív szerződések megkötésénél való közreműködés, általános sztrájk esetén az egyeztetési eljárás megindítása, valamint azoknak a feladatoknak elvégzése, amelyeket az 1920 évi kereskedelmi és iparkamarákról szóló törvény hatáskörébe utalt, továbbá a gyáripar és a bányászat érdekképviselésével kapcsolatos feladatok teljesítése. Az Osztrák Gyáripari Szövetség al csoportjainak, az országos szövetségeknek szánt feladatok: a gyáripari és bányászati vállalatok érdekeinek védelme, a tagok felvétele és kizárása, kollektív szerződések kötése, a munkaviszályban az egyeztető eljárás lebonyolítása. A szakszövetségek a vállalatok szakmabeli érdekeinek védelmére, a kollektív szerződések megkötésénél való közreműködésre voltak főként hivatottak. Az Osztrák Gyáripari Szövetség a gyáripar és bányászat egyetemes érdekét képviselte, az egyes szövetségek közötti együttműködést biztosította és teljesítette mindama feladatokat, amelyeket a rendelet nem utalt az országos, illetve szakmabeli szövetségek hatáskörébe. Az országos szövetségek szervei voltak: a nagygyűlés, a bizottság, az előljáróság, az elnök, a pénztárnok és a számvizsgáló bizottság. Az egyes országos szövetségek nagygyűlése a hozzájuk tartozó valamennyi tag összefüvetele volt. A szakszövetségeknél nagygyűlés helyett képviseleti gyűlés szerepelt, amely a szakszövetséghez tartozó alszövetségek kiküldötteiből alakult. Az Osztrák Gyáripari Szövetség nagygyűlésébe mind az országos, mind a szakszövetségek taglétszám szerint küldhettek ki képviselőket, azonkívül a hozzájuk tartozó tagok által foglalkoztatottak száma szerint még további megbízottakat is. Az Osztrák Gyáripari Szövetség közgyűlésének elnökét az országos és szakmabeli szövetségek 9-9 tagjából, valamint a nagygyűlés által választott 10 tagból álló praesidium választotta. A Szövetség fenntartási költségeinek biztosítására a tagoktól járulékokat szedett. A kollektív szerződés megkötésére, mint mondtuk, az országos szövetség volt illetékes, az maga területére vonatkozó érvényességgel. A kollektív szerződés megkötése előtt az illetékes szakszövetséget a tervezett szerződés feltételeiről értesíteni kellett, amelynek joga volt azokkal szemben

¹ Auf dem Wege zur Volksgemeinschaft. Wien, 1936.

kifogásokat emelni. Ha a megegyezésnek létrehozása nem sikerült, a szakszövetség a praesidium döntését kérhette. Az Osztrák Gyáriparosok Szövetségének minden szervét kötelezte a rendelet, hogy az olyan ügyekben, amikor a gyáripari és bányász-munkások fontos érdekei érintve voltak, az Osztrák Munkások és Alkalmazottak Szakszervezeti Szövetségének állásfoglalását kikérje. Tehát az iparban létrehozott organizáció nem fogta össze egy szervezetbe a munkaadókat és munkásokat, mint ezt a mező- és erdőgazdaságnál láttuk, hanem külön szervezetet létesített a munkaadók számára és ennek a Szakszervezeti Szövetséggel való együttműködését csak igen laza és gyenge szállal biztosította. Ez a megoldás nem egészen felelt meg azoknak az elveknek, amelyek a hivatásrendi szervezeteket jellemezték, ami annál feltűnőbb, hiszen így Német-Ausztria egyik legfontosabb és legszámottevőbb hivatásrendjének megvalósításáról mondott le a kormány, bár csak ideiglenesen. Érezték is az itt mutatkozó hézagosságot és ép ezért a gyáripari munkaadók és munkások együttműködésének biztosítására az 1935 december 10-iki rendelet megindította az üzemközösségek tevékenységét. Az üzemközösség célja, hogy a munkás számára lehetővé tegye az üzemhez való kötöttségével kapcsolatos feladatoknak a hivatásrendiség szellemében való betöltését. Egyúttal kötelességévé tették, hogy a közösségi szellemet ápolja, az üzem virágzását a benne dolgozók együttműködésével előmozdítsa és a munka békéjének állandósítását elérni segítse. Ilyen munkaközösségeket kellett létesíteni az olyan üzemekben, ahol legalább 20 munkás állandóan dolgozott. Az üzemközösség az üzemtulajdonosból és az üzemi munkások bizalmi embereiből állott. Üléseit az üzemtulajdonos legalább havonként egyszer összehívni tartozott. Az üzemközösség az üzemvezetéssel, az üzemi berendezkedés javításával kapcsolatos kérdésekben tanáccsal szolgált, az érvényes kollektív szerződéseket az üzemközösség számára fenntartott pontokban kiegészítette, az akkord- és a darabbérek mértékét, amennyiben azokat a kollektív szerződések nem szabályozták, megállapította, az üzemi jóléti intézmények vezetésében résztvett, állásfoglalt a munkarend megállapításánál és módosításánál, kiküldöttjei útján résztvett a munkarend áthágása miatt történő bírságolásokban. A bizalmi emberek a maguk hatáskörében hivatottak voltak a munkások munkajogi, gazdasági és szociális érdekeit előmozdítani, a munkások panaszait, kívánóságait az üzemvezető elé hozni, az esetleges véleménykülönbségekben közvetíteni, az üzemi fegyelem fenntartásában résztvenni, a kollektív szerződések betartását ellenőrizni, a bérlistákat átvizsgálni, a munkásvédelmi, üzemegészségügyi, balesetvédelmi szabályok keresztülvitelében közreműködni és szükség esetén az illetékes felügyelő szervet figyelmeztetni.

A bizalmi embereket a munkások egymás közül választották, két évre. A bizalmi emberek a maguk sorából vezetőt választottak, akinek elnöklésével – az üzemközösségi ülésen kívül – legalább havonként egyszer összeültek. Amennyiben a munkaadó és a munkások közötti viszály saját hatáskörükben kiegyenlíthető nem volt, a bizalmi emberek az egyeztető hivatalt vehették igénybe. Az üzemközösségek felállításáról szóló rendelet pótolni kívánta a gyáripari hivatásrendi testület hiányos felépítését. A munkaadók és munkások együttműködését tehát elsősorban az egymással szemben közvetlenül érdekelték összekapcsolásával akarták biztosítani. Az osztrák hivatalos irodalom egyébként a hivatásrendi testületek és az üzemközösségek közötti viszonyt úgy tekintette, mint az egésznek az azt összetevő részekhez való viszonyát.¹ Különben mind a totalitárius, mind a demokratikus állami berendezkedés mellett előforduló kísérletek a tőke és a munka békés, egymást támogató tevékenységének kialakításához ugyanegy időben, többnyire ebben a kettős formában igyekeznek eljutni: az egyes üzemeken felülálló és az egyes üzemeken belüli organizáció útján. Például a német birodalomban: a munkafront és az üzemi bizalmi tanácsok, Angliában: az országos, illetőleg a kerületi Whitley bizottságok és az üzemi bizottságok, Svájcban a legutóbb létrejött munkaközösségekben: az országos munkaközösség és az üzemi bizottságok szerepelnek. Német-Ausztriára is állt az, amit Portugáliában látunk. „Néha az is megtörténik”, – írja Oliveira Salazar –² „hogy prekorporatív kísérleteket végzünk, mielőtt a valóságos korporatív rendszert megvalósítanánk, nehogy annak a veszélynek tegyük ki magunkat, hogy a rendszert kompromittáljuk, a vezetők vagy a szociális környezet készüléhiányaival”. Ausztriában éppen a gyáriparhoz tartozók hivatásrendi összefogása terén ez a kezdetleges tapogatózó lépés indokoltnak mondható, hiszen az elkövetett számos politikai hiba miatt az ipari munkásság tömegeinek nagy része az új rendszerrel szemben bizalmatlan volt.

Valamivel továbbment a munkaadók és a munkások kapcsolatainak szorosabbá tétele terén a Kézműiparosok Szövetségét megeremtő 1935 március 12-iki törvény, amely ugyancsak az önálló iparúzókat foglalja össze, de megvalósította a hivatásrendi bizottságot, amelyet minden céhnél (Zunft) meg kellett szervezni. A Kézműiparosok Szövetsége ugyanis szakmák szerint közjogi hatáskörrel bíró és az egész szövetségi állam területét átfogó csoportokra (Innung) tagozódott és ezek keretében minden szakmabeli csoportból ugyancsak közjogi hatáskörrel felruházott céheket alakított az egyes szövetségi

¹ Alfons Gorbach: Vorträge über vaterländische Erziehung. Graz, 1935.
² Békés forradalom. Budapest, 1940.

országokban. A hivatásrendi bizottságok munkája ezekhez kapcsolódott. E hivatásrendi bizottságok keretében a paritás már teljesen érvényesült, amennyiben az érdekelt szakma céhe is annyi tagot küldött ki abba, mint a szakszervezet. Az elnöki tiszteket is felváltva gyakorolta a céhmester és az illetékes szakszervezet vezetője. A hivatásrendi bizottság feladata volt, hogy minden olyan gazdasági és szociális természetű kérdést, amely a céhekhez tartozók és munkásaik közös érdekeit érintette (még a tanoncügyet is), együttesen tárgyalja meg. A bizottságnak még albizottság alakítására is joga volt és teendői közé tartozott a munkaviszályok kiegyenlítése és a munka békéjének előmozdítása. Ugyanilyen hivatásrendi bizottság útján gondolta biztosítani a kereskedelmi és közlekedési vállalatok tulajdonosait, illetve vezetőit szövetségbe tömörítő 1935 július 13-án kelt törvény a munkásokkal való együttműködést.

Német-Ausztria hivatásrendi berendezkedésének mérlegét igen nehéz elkészíteni. Német-Ausztria önálló állami létének megszűnése akkor következett be, amikor e rendszer felépítése sem fejeződött még be. Csak az egészen kezdetleges munka tényei állnak előttünk, ezekből pedig a törekvés eredményeire, vagy eredménytelenségeire következtetni nem lehet. Német-Ausztriában az uralkodó rendszerrel szemben

több, különböző irányokhoz tartozó, erős ellenzéki csoport állott. A rendszer politikai és társadalmi alátámasztására létesített „Vaterländische Front”-hoz a tagoknak nagy része csak alkalmazkodási cézzel csatlakozott, sőt e sorok írója saját tapasztalataiból tudja, hogy e szervezetben a rendszernek kimondott ellenségei is tekintélyes számban helyezkedtek el, sokszor vezető helyeken és belülről igyekeztek a rendszer törekvéseit semlegesíteni. A Quadregesimo Anno szerint „az összes emberek becsületes együttműködése a közjó érdekében csak úgy lehetséges, ha a társadalom valamennyi rétegét áthatja az összetartozandóság érzete, mint ugyanannak a családnak tagjait, mint az egy menyeyi Atyának gyermekeit; ha egy testnek érzik magukat Krisztusban, egyenkint egymásnak tagjai”. Ez a követelmény hiányzott azonban az akkori Német-Ausztriában. A kormányzatban megvolt a szándék, hogy közvetlenül és elevenen meggyökereztesse a népben a hivatásrendi állam gondolatát oly módon, hogy abban valóban a népközösség életformája fejeződjék ki. Rövid idő alatt ez nem sikerülhetett, különösen az e rövid idő alatt olyan gyorsasággal egymást követő tragikus események által megzavart lelki társadalomban. A megkezdett mű csonka maradt és